

Cyril Kaplan

Představy o smrti a prožívaná smysluplnost života

Posudek oponenta diplomní práce

Každého z nás čeká setkání se smrtí. Přichází volána i nevolána. Až dosud fenoménu smrti věnovala větší pozornost filosofie a teologie, ač je nasnadě, že jde o téma i psychologicky velmi potřebné a živé. Pisateli oponované diplomní práce patří uznání za to, že si toto všudypřítomné a přitom nesnadné téma zvolil za námět své diplomní práce. Činí tak vybaven znalostmi z výše zmíněných styčných oborů a tyto poznatky přehledně, srozumitelně a čtivě přináší v literárně přehledové části své práce. Vymezuje pojmy smrti a umírání a přechází k problému vyrovnání se lidskou konečností z psychologického hlediska. Zabývá se smrtí v pojetí Freudově, Jungově a fenomenologických a existenciálních psychologů. Analyzuje fenomén smrti jako základní zdroj lidské úzkosti, jako setkání s hranicí a konečností osobního prostoru a času, zabývá se smrtí v transcendentální perspektivě. Dospívá přirozeně ke smrti v konfrontaci ke smyslu cíli života. Předkládá klasický Franklův a pozdější logoterapeutický pohled na otázky smyslu života stejně jako pohled existenciálně a daseinsanalyticky orientovaných psychoterapeutů (Yalom a další). Zde snad jediná malá připomínka: Na str. 30 – 34 se opakovaně vyskytuje pojem daseinsanalýza psaný jako dasseinalýza. Tuto pravopisnou nepřesnost si vysvětlují tak, že autor čerpal z pramenů českých či anglických (není citován žádný pramen německý a ani pramenná díla Heideggerova či Sartrova, byť v překladu). Autor si připravuje empirickou část práce výkladem o metodách zkoumání a měření životního smyslu, pozdrží se zejména u škály Halamovy, s níž bude nadále pracovat. Pozornost věnuje i ontogenezi pohledu na smrt a poznamenává, že ač toto téma je latentně přítomné v každém z nás v průběhu celého života, v odborné literatuře (i v uznávaných monografiích) je mu věnována pozornost zejména v souvislosti se stářím (Erikson, Langmeier-Krejčířová). Nelehké téma je zvládnuto s přehledem, autor prokazuje velice dobrou schopnost práce s literaturou. Seznam literatury obsahuje na pět a půl stránek titulů psaných česky anebo (v hojné míře) anglicky.

Empirická část práce si klade za cíl zkoumat představy jedince o smrti. Užívá k tomu kombinace kvalitativního a kvantitativního přístupu. Za cílovou skupinu si autor určil mladé dospělé mezi 20 a 30 roky věku. Testové materiály umístil na webu, kontaktoval pak známé osoby v příslušné věkové skupině a požádal je o šíření materiálu formou „sněhové koule“. Získal tak celkem odpovědi od 52 respondentů. Tento vzorek považuje za sondážní, pokud jde o pronikání do zkoumané problematiky. Pokusnými osobami byli téměř rovnoměrně muži i ženy. Z velké většiny šlo o vysokoškolsky vzdělané osoby anebo o studenty vysokých škol, především humanitních oborů.

Probandům byl tak zadán vlastní autorův dotazník o sedmi položkách, který je uveden v příloze a je zaměřen na probandovy asociace ke slovu smrt, jeho představy o tom, co bude po smrti. Dále se táže na osobní zkušenosti probandů se smrtí blízkých a případný silný osobní zážitek při nečekaně blízkém setkání se smrtí. Autor

se také dotázal na to, co podle probanda mělo vliv na utváření jeho představ o smrti. Odpovědi sofisticky kategorizuje. V přehledu získaných výsledků pisatel nejprve inventarizuje získané odpovědi, aby je v dalším postupu rozčlenil do kategorií, jimiž jsou: smrt jako představa ničeho, představa neurčité formy transcendence a představa konkrétní formy transcendence. U více než poloviny respondentů odpověď odpovídala představě ničeho, pokud jde o smrt, u 16 z 52 osob vyšly najevo konkrétní představy transcendence, u 10 neurčité formy. Rozbor je doplněn ještě různými doplňkovými kategoriemi.

Podobně autor dospívá ke kategoriím, jež se snaží určit druhy vlivů na utváření jeho představ o smrti (nejčastěji se uvádí samostudium a přemýšlení, pak výchova). Analogicky zachycuje autor druh zkušenosti se smrtí blízkých.

V kvantitativní části výzkumu si diplomand klade tři náročné hypotézy. Táže se, zda polarita emoce vztažen k představě smrti závisí na obsahu těchto představ, zda síla víry v posmrtný život souvisí s obsahem představ o smrti a zda síla víry v posmrtný život pozitivně koreluje s polaritou emoce spjaté s představou o smrti. Dále autor stanoví tři hypotézy o souvislosti představ o smrti s úzkostí ze smrti a tři hypotézy o vztahu konceptu prožívané smysluplnosti života a konceptů představ o smrti. Strach ze smrti zkoumal autor pomocí zkrácené verze Templerovy škály úzkosti ze smrti. Autor popisuje metodicky velmi pečlivý a přesný způsob převodu škály do češtiny (pomocí zpětných překladů do angličtiny). Životní smysluplnost zkoumal Halamovou škálou. Podle oponentova názoru bylo při analýze výstižně užito i metod statistického srovnání a vyhodnocení.

Autor pak prezentuje získané výsledky. Dokládá, že hodnota polarit emoce spjaté se smrtí vskutku variuje v závislosti na obsahu představ o smrti: představy konkrétní formy transcendence se pojí spíše s pozitivní emocí, představy ničeho se pojí s emocí v negativní části spektra. Mezi nimi se nachází hodnota polarit emoce u probandů s představami neurčité formy transcendence. Statisticky významně variuje hodnota síly víry v posmrtný život v závislosti na obsahu představ o smrti: pro představy ničeho je hladina průměrné síly víry nižší. Existuje také významná pozitivní souvislost mezi silou víry v posmrtný život a polaritou emoce spojené s představou o smrti. Tato polarita pak negativně koreluje s úzkostí ze smrti.

Nepotvrdila se na hladině významnosti souvislost úzkosti ze smrti a obsahu představ o smrti, a ani se silou víry v posmrtný život. Rovněž se neprokázala souvislost mezi prožívanou smysluplností života a obsahem představ o smrti, ani s polaritou emoce spojené s představou o smrti. Neplatí ani hypotéza o korelaci síly víry v posmrtný život, ani úzkosti ze smrti s prožívanou smysluplností života.

Nad rámec hypotéz se ukázalo, že jedinci s nejvyšší mírou zjištěné spirituality dosahují nejvyšší míry představ konkrétní transcendence. K této kapitole bych měl osobní poznámku: namísto termínu „nábožnost“ bych doporučil užít spíše termín u „zbožnost“ (někde možná i „religiozita“), neboť termín „nábožný“ má v mém chápání spíše negativní konotaci (viz též str. 114).

Zjištěné nálezy jsou po jejich závěrečném představení přiměřeným způsobem diskutovány, konfrontovány s prostudovanou literaturou. Zajímavé je konstatování, že v představách probandů o smrti se spíše než představy a asociace motivované křesťansky objevují motivy převzaté z východní filosofie, z buddhismu. Autor k tomu poznamenává, že to může být podmíněno i jistou specifickou vzorku (vzdělání, velkoměstské prostředí).

Autor zvolil náročné téma a podle mého soudu je adekvátně zvládl. Prokázal schopnost nejen orientace v literatuře psychologické, ale i v příbuzných oborech. Prokázal mimořádnou schopnost konceptualizace obsáhlé a obtížně postižitelné látky. Téma náležitě konkretizoval a zpracoval na úrovni kvalitativní i kvantitativní. Navrhuji hodnotit tuto diplomní práci jako výbornou a doporučuji ji k publikaci formou článku, možná nejen v psychologickém časopise.

23. 8. 2012

PhDr. Jaroslav Šturma